Ця жіночка, хоч і стрункa від природи, все ж туго шнурується; я завжди бачу її в тому самому сіро-жовтому, немов пофарбованому під дерево, вбранні, оздобленому чи то китичками, чи то підв'язаними ґудзичками тієї ж барви, капелюха вона не носить, і її біляві зачесані коси лежать рівно, дарма, що здається, ніби вони розпущені. Попри туге шнурування її рухи нескуті, і ту нескутість вона ще й залюбки виставляла на очі: бралася в боки й одним рухом несподівано швидко повертала груди і плечі праворуч або ліворуч. Враження, яке справляли на мене її руки, я передам, лише сказавши, що я ні в кого не бачив рук, де б кожен палець так надміру виразно відокремлювався від решти пальців, як у неї. А проте її руки не мали ніяких анатомічних особливостей і були цілком нормальні.

Так-от, ця жіночка вельми невдоволена мною, завжди чимось дорікає мені, я завжди немов чиню їй кривду, дратую її на кожному кроці; якби моє життя поділити на щонайменші частки і про кожну часточку можна було судити окремо, то, звичайно, її злостила б кожнісінька. Я зчаста замислювався, чому я її так дратую: може, через те, що все в мені суперечило її уявленням про красу, її почуттю справедливості, її звичкам, уподобанням і надіям, бо ж є натури цілком протилежні одна одній, — тільки чому це завдає їй стільки страждань? Адже нас нічого не пов'язує і їй нема чого перейматися мною. Їй лише слід уважати мене за зовсім чужого, бо я й справді чужий їй, не заперечую, і радів би, якби став чужим і для неї; слід забути про моє існування, бо я ніколи не докучав і не докучатиму їй, — отоді вочевидь минуться будь-які прикрощі. Щоправда, й мене тяжко засмучує її поводження, хоч я не криючись визнаю, що всі мої переживання — ніщо проти її страждань. При цьому я цілком усвідомлюю, що ті муки породжені не любов'ю: жіночка й нітрохи не прагне щиро сприяти моєму вдосконаленню, бо все те, що вона закидає мені, аж ніяк не могло б перешкодити моїм успіхам. Проте мої успіхи її теж не обходять, вона дбає лише про особисті інтереси, прагне помститися за муки, яких я їй завдаю, і вберегтися від страждань, які я можу заподіяти їй у майбутньому. Я вже раз був пробував натякнути їй на те, як найкраще

можна покласти край цій безупинній люті, але саме тим так розгнівив її, що відтоді більше ні на що не наважувався.

Звісно, я й сам, коли ваша ласка, трохи в усьому завинив, бо, хоча жіночка мені геть чужа і пов'язують нас тільки прикрощі, яких я їй завдаю, чи, радше, прикрощі, яких через мене вона завдає собі, я не мав би бути байдужим і не помічати, що вона не тільки дратується, а й справді зазнає мук. Від часу до часу і дедалі частіше, до мене доходять вістки, ніби вранці вона знову була бліда, невиспана, майже не могла працювати, голова їй розколювалась від болю, і цим жіночка завдавала клопоту своїм рідним, вони снували всілякі здогади, марно намагаючись з'ясувати причину її немочі. Тільки я знаю оту причину: це давня і щоразу нова дратівливість. Правда, я не поділяю занепокоєння її родичів: вона міцна і здорова, а хто здужає так злоститися, той, безперечно, може впоратись і з наслідками злоби; я навіть підозрював, що вона — принаймні почасти — тільки вдає страждання, аби спрямувати на мене підозри довколишніх. Жіночка надто горда, щоб відверто признатися, ніби моє існування завдає їй мук; звертатись до людей по допомогу вона б уважала за приниження, і тому відчуває до мене саму огиду, непогамовну, щоразу підживлювану огиду; їй було б надто соромно розказати людям про свої нечисті почуття. Та все ж їй просто несила мовчати, вона не витримує того неперервного гніту. Вдавшись до жіночих хитрощів, вона обрала середній шлях: мовчить, а на суд громадськості виносить лише зовнішні ознаки потаємних страждань. Жіночка, може, навіть сподівається, що люди колись таки добре придивляться до мене, постане загальне й неприховане обурення і своєю силою та одностайністю остаточно й без вороття засудить мене суворіше і швидше, ніж її відносно слабша особиста лють; тоді б вона відступилася, відітхнула і, нарешті, дала б мені спокій. Що ж, коли в неї справді такі надії, вона помиляється. Люди не візьмуть на себе її ролі й ніколи — навіть роздивившись мене в лупу — не звинуватять мене так тяжко. Я не такий уже непотріб, як гадає вона, просто не хочу хвалитися, та ще й з цієї нагоди; навіть якщо з мене й не дуже багато користі, то, звісно, мені не колють очі її відсутністю взагалі; непотребом я видаюся лише їй, її очі аж біліють з люті, але когось іншого переконати

в цьому вона не здатна. То, може, я даремно непокоюсь? Ні, аж ніяк, бо коли справді з'ясується, що вона майже хвора через моє поводження, і який— небудь перехожий, а саме — найзавзятіший пліткар, підійде досить близько і це помітить або принаймні вдасть, ні помітив, і нас обступлять люди, питаючи, чому я своєю непоправністю мучу нещасну жіночку, чому заганяю її в могилу і коли ж я, нарешті, взявшись за розум і пройнявшись простим людським співчуттям, угамуюсь, — ох і важко буде мені відповісти! І чи варто мені казати, ніби я не дуже вірю в ті хворобливі симптоми, і породжувати неприємне враження, мовляв, я, прагнучи вигородити себе, звинувачую іншу людину, та ще й так безсоромно? Чи можна мені одверто признатися, що я, навіть якби вірив, що вона справді хвора, не мав би й найменшого співчуття, бо ця жінка мені чужа і взаємини, які існують між нами, визначаються нею і є, власне, лише її особистим ставленням? Я не хочу сказати, що мені не повірять, людям, радше, нема чого мені вірити чи не вірити, їм не під силу виробити свої певні судження; вони недбало прослухають мою відповідь щодо слабкої, хворовитої жінки і поставляться до мене вкрай неприхильно. Хоч би що я казав, поперек дороги мені б неодмінно ставала людська нездатність утриматись від підозр про кохання у випадках, подібних до мого, дарма, що ясніше, ніж день, що кохання нема і навіть якби воно було, то кохав би не я; може, я б і справді захоплювався гострим розумом і невтомністю зусиль цієї жінки, якби не те, що саме ці її переваги дошкуляли мені найдужче. Хай там як, я теж не помічаю, щоб вона ставилась до мене хоч трохи по-дружньому: в цьому вона послідовна і щира і на цьому ґрунтується моя остання надія: розробляючи свої воєнні плани, вона навіть не припускає, що можна бодай на мить прикинутись товариською. Але в таких питаннях люди цілком тупі, вони не змінять своєї думки і таки осудять мене.

Отже, мені зостається, зрештою, тільки вчасно, перше ніж втрутиться світ, так змінитися, щоб я не те що погамував гнів маленької жіночки, — це немислимо, — а трохи пом'якшив його. Щоправда, я часто запитував себе: невже мій теперішній стан так задовольняє мене, що я зовсім не хочу порушити його, і чи не можна трохи змінитися й самому, керуючись не усвідомленням необхідності тих змін, а лише прагненням

уласкавити жінку? Не без клопоту і зусиль я щиро намагався змінитись, і це мене навіть задовольняло й майже тішило; через те, що деякі зміни були дуже очевидні, я намагався не привертати до них уваги жіночки, бо такі речі вона помічала раніше за мене і зразу запідозрила б, що в мене є якісь наміри; проте успіху мені не судилося. Та й хіба можна було його досягнути? Як я тепер бачу, її невдоволення мною — принципове, і воно ніяк не може пощезнути, навіть коли щезну я сам: приміром, якби жіночка зачула, що я наклав на себе руки, то б шаленіла з люті. Все ж я й уявити не можу, щоб ця тямковита жінка не бачила так ясно, як і я, марності своїх зусиль і моєї невинності, моєї нездатності попри якнайщиріші намагання задовольнити її вимоги. Звичайно, вона бачить, але, войовнича від природи, в шаленстві боротьби забуває про це, а моя нещаслива доля, яку я однак змінити не можу, бо ж вона дається лише раз, полягає в тому, що я кожного, хто нетямиться, прагну стиха застерегти. Отже, ясно, що ми ніколи не порозумiємось. Щоразу, вийшовши з дому й повнячись радістю перших ранкових годин, я бачу спохмурніле через мене обличчя, понурі, надуті губи, гострий погляд, який, ще й не глянувши на мене, все вже знає, і який, хоч як швидко я йду, неодмінно упреться в мене, бачу гіркий усміх, що проліг борозною на майже дівочім личку, благальне звертання до небес, бачу, як жіночка береться в боки, щоб міцніше стояти, і блідне й тремтить від обурення.

Нарешті, хоч загалом уперше, відколи мене вразили й приголомшили наші такі дивні взаємини, я легесенько — побіжно, стиха, кількома словами — натякнув про них своєму приятелеві; тільки трішечки відхилившись від правди, розказав йому все, хоча, по суті, події, про які я говорив, майже не позначалися на мені. Дивно, що приятель, навіть не дослухавши до кінця, став тлумачити все по-своєму, затявся й уперто відкидав усі мої заперечення. Але набагато дивніше те, що він значно все недооцінював, бо серйозно порадив мені вирушити в подорож. Якоїсь дурнішої поради навіть годі придумати: адже справа дуже проста, і кожен, підступивши ближче, це побачить; одначе не така вже й проста, щоб моїм від'їздом уладналося все чи принаймні найважливіше. Навпаки, мабуть, саме від'їзду мені слід стерегтися; якщо взагалі мені й треба дотримуватись певного плану, то принаймні

такого, що не виводив би наших взаємин за теперішні вузькі межі, не привертав уваги громадськості, отже, слід бути спокійним, як і зараз, та уникати будь-яких великих, рішучих змін, спричинених саме цими обставинами, тобто мені не слід ні з ким про це розмовляти — не тому, що тут криється якась небезпечна таємниця, а тому, що це незначна, суто приватна справа, тож їй легко самому дати раду, і нехай вона зостається приватною й надалі. Саме через це мені й згодилась приятелева порада: він, не сказавши мені чогось нового, зміцнив мої погляди.

Та коли над цією справою замислитись глибше, то виходить, що зміни, яких нібито зазнає стан речей із плином часу, не змінюють насправді самих речей, оскільки ці зміни є розвитком моїх поглядів на ті речі, а мої погляди почасти стають спокійніші, гідніші чоловіка, ближчі до суті, а почасти внаслідок неослабного впливу невпинних, дарма що не дуже сильних, переживань усе ж набувають певної нервозності.

Я спокійніше ставлюся до цього, коли гадаю, ніби розв'язка, яка часом здається такою близькою, все-таки не настане ніколи; люди вкрай схильні, надто замолоду, переоцінювати темп наближення до розв'язки; щоразу, коли моя мала суддя, побачивши мене, мало не зомлівала й боком опускалась на стілець, зіпершись однією рукою на бильце, а другу приклавши до корсета, і її щоками котилися сльози гніву й розпачу, я сподівався, що от-от настане розв'язка і я буду змушений відповідати. Але до розв'язки не доходило, відповідати не доводилось, жінки часто стають лихими, і в людей нема часу, щоб устежити за кожним таким випадком. І що, власне, сталося за всі проминулі роки? Та нічого, тільки такі оказії, то шаленіші, то спокійніші, повторюються дедалі частіше. А люди завжди крутяться десь поблизу і радо б утрутились, якби мали для цього привід; але ж не мають ніякого; досі вони покладалися тільки на чуття, та самого чуття досить хіба на те, аби власники тих чуттів мали чим перейматись, а для іншого воно не годиться. Так-от, головне в тому, що поблизу завжди крутяться нікчеми, нероби і дармовиси, і цю близькість вони пояснюють надто вже хитрим способом, найрадше опікою; скрізь вони пхають свого носа, до всього

принюхуються, але досягли тільки того, що й досі, знай, нюшать та нюшать. Однак протягом цих років дещо таки змінилось: я їх мало-помалу вивчив і вже можу розрізняти їхні обличчя; раніше мені здавалося, ніби, оскільки моя ситуація стає дедалі складніша, їх звідусіль надходить чимраз більше, вони немов спонукають прискорити розв'язку; натомість сьогодні я думаю, що вони тут здавна і майже або й зовсім непричетні до майбутньої розв'язки. Щодо розв'язки — чому, власне, я називаю те, що станеться, таким гучним словом? Якщо колись, — звичайно, не завтра й не післязавтра, може, навіть ніколи, — настане час, коли люди візьмуться за цю справу, котру, як я завжди казав, їм вирішити несила, то хоча під час її розгляду я не зостануся бездоганним, та все ж до уваги буде взяте, що люди мене знають, я віддавна живу на очах в усіх, усім вірю і теж заслуговую довіри, і тому ця жіночка-страдниця, яка прибилась до нас так пізно і яку хтось інший, не я, побачивши біля себе, давно б назвав надокучливим реп'яхом і цілком непомітно для довколишніх розтоптав би чоботом, — отож ця жіночка в найгіршому разі змогла б лише додати один незугарний візерунок до посвідчення, яким громадськість давно вже проголосила мене своїм гідним поваги членом. Отакий на сьогодні стан речей, і через те мені ніби й не слід хвилюватися.

Те, що з роками я став дужче непокоїтись, аж ніяк не пов'язане, власне, з самою справою: адже людині просто нестерпно знати, що хтось через неї всякчас дратується, навіть коли вона цілком усвідомлює безпідставність того роздратування; з'являється неспокій, починаєш, певною мірою самим тілом, прагнути розв'язки, дарма, що, дослухаючись до розуму, в неї не дуже й віриш. Почасти це, мабуть, уже звістує про себе старість, молоді личить усе; якщо десь і трапляється негарне, то воно розчиняється в невичерпних джерелах юності, і якщо чогось прагне юність, то тим не переймаються, її пожадливих очей не помічає ніхто, навіть вона сама, але до того, що лишається на старість, — до тих решток, того найпотрібнішого, що вже ніколи не оновиться, — приглядаються пильно; тужливий погляд старого чоловіка — таки справді тужливий погляд і помітити його неважко. Та навіть якщо до мене й підступила старість, ситуація моя не дуже й погіршилась.

Проте, хоч як подивлюся, мені завжди здається, — і від цього я вже не відступлюся, — що коли я бодай трохи прикрию рукою ввесь цей дріб'язок, то мені, попри всю лють тієї жіночки, ще довго ніхто не заважатиме жити так само спокійно, як я жив дотепер.

(Переклав Петро Таращук)